



## HEDİYELİK SERAMİK OBJELER VE KENT KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME\*

Seyhan YILMAZ<sup>1</sup>

### Öz

Her kentin kendine özgü geleneksel birikimleri bulunmaktadır. Bu birikimleri kullanarak gerek üretim gerekse çeşitli faaliyetlerle kent geleneğinin korunması sağlanabilir. Kent kimliklerini ön plana çıkaran faaliyetler ve üretimler kent kimliğini desteklemektedir. Bu durum kentin ekonomisini, kültürünü ve turizmını etkilemektedir.

İnsanların seyahatleri sırasında gezip gördüğü yerlerle ilgili hediyelik eşyalar alması kaçınılmazdır. Bu bildiride hediyelik seramik obje olarak satılan ürünler, kent kimliği açısından incelenecektir. Örnekleme olarak seramik üretimiyle ön planda olan Kutahya, Çanakkale Bursa'nın İznik ve Nevşehir'in Avanos ilçeleri seçilmiştir. Bu şehirlerde hediyelik seramik objelerin neler olduğu, kent kimliğini ne kadar yansıttığı, araştırılacak ve sonuçları paylaşılacaktır.

Sonuç olarak, hediyelik seramik objelerin, tabaklar, vazolar, mataralar, kupalar, şekerlikler, panolar, takılar gibi pek çok ürün olduğu görülmektedir. Farklı kentlere ve kültürüne ait ürünlerin kent kimliğini bastırarak şekilde satış reyollarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Gün geçtikçe başka kentlere ait ürünlerin kent kimliği ile iç içe geçmeye başladığı, ayırt edilemeyecek kadar kentliye aşına geldiği de söylenebilir. Kent kimliğini korumak için, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve pazarın bilinç düzeyini yükseltecek çeşitli tedbirleri olmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Seramik, Kent Kimliği, Hediyelik Objeler, Kent Kültürü

## AN ASSESSMENT ON GIFT CERAMIC OBJECTS AND URBAN IDENTITY

### Abstract

Each city has its own traditional accumulations. By using these, urban tradition preservation can be ensured both by production and various activities. Activities and productions emphasize city identities support urban identity. This situation affects city's economy, culture and tourism.

It's inevitable for people to buy souvenirs about places they visit. In this paper, products sold as souvenir ceramic objects will be examined in urban identity. Kutahya, Canakkale and Avanos the district of Nevsehir and Iznik the district of Bursa were selected as the samples. In these cities, it'll be explored what the souvenir ceramic objects are, how much they reflect city, whether culture or city and all the results will be shared.

Consequently, it's seen many products as plates, vases, flasks, mugs, sugar bowls, panels and jewellery are considered as souvenir ceramic objects. It's understood in some cities, the products belonging to different countries and cultures are found in sales departments as if suppress urban identity. It can be said the products of different cultures gradually become intertwined with the urban identity and become more familiar to the city. There should be measures to increase the awareness of local governments, non-governmental organizations and the market to protect the city's identity.

**Keywords:** Ceramic, City Identity, Gift Object, City Culture

\* Bu çalışma 19-20 Kasım 2018 tarihleri arasında 1. Uluslararası Ahmet Yakupoğlu Şehir, Sanat ve Tasarım Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

<sup>1</sup> Doç., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, syilmaz@kastamonu.edu.tr

## Giriş

Kent kimliğini oluşturan öğeler; bir kenti diğer yerlerden ayırt eden tüm özelliklerdir. Kent kimlikleri çok bileşenli ve çok boyutludur (Kiper, 2016). Bir kentin kimliği, tarihi, coğrafyası, içinde yaşayan medeniyetleri, ilk yerleşimden bugüne geçirdiği evreleri, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu, içinde yaşayan insanları, deniz ve karayollarıyla olan bağlantısı, başka kültürlerle olan açıklığı veya kapalılığı, içinde barındırdığı canlı türleri, geçirdiği işgaller veya savaşlar, depremler, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı gibi birçok öğeden meydana gelmektedir. Modern dönemde turizm, sanayi, hizmet, tarım vb. kent kimliğini etkileyen başlıca unsurlar olmuşlardır (Aktaş, 2009).

Bir kenti farklılaştıran, diğerlerinden ayıran, ayıracı özelliklerini oluşturan her şey onun kimliğidir. Her kentte kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihî ve biçimsel faktörlerle şekillenen ve başlı başına bir tarihî olgu olan kent kimliğinin zamanla oluştuğu gibi yine zaman içinde bir dereceye kadar değişmesi doğaldır. Ancak, arzu edilen ve olması gereken; değişimin mevcut kimlik ekseninde ve mevcut kimliği yok etmeden gerçekleşmesidir. (Oğurlu, 2014, s.276)

Her kent, kendi ekseninde oluşturduğu değerlerle gelişir ve büyür. Kent insanlarının oluşturduğu kültürel unsurlar bu değerlerde önemli rol oynar. Kimi kentler coğrafi özellikleri ve güzellikleriyle, kimisi yemek kültürüyle kimisi de geleneksel sanatları ile öne çıkar. Bu durum mevcut kent kimliğinin korunmasına yardımcı olur.

Kent kültürüne dair hediyelik objeler, tarihi ve arkeolojik mekânlarda, kent meydanlarında, el sanatları çarşılarında, kapalı çarşılarda ve terminal gibi yerlerde satılmaktadır. Kentleri ziyaret eden yerli ve yabancı turistler gerek kendileri için gerekse sevdikleri için hediyelik objeler almaktadırlar. Turizm deneyiminin parçası ve ziyaret edilen yerlerin hatırası olarak tanımlanan hediyelik objeler, tatillerdeki olumlu hatıraları pekiştiren ekonomik karşılığı olan tanıtım ürünleridir (Tanrıverdi & Kurnaz, 2018). Çoğu kişi gittikleri şehirlerde hediye seçerken kente özgü olmasını önemser. Genel olarak hediyelik obje üzerinde, kentin geleneksel ve kültürel değerlerini taşıyan motifler, desenler, simgeler gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu durum kentin tanınmasını kente dair geleneklerin ve kültürün korunmasına destek verirken kent kimliğinin öne çıkmasında rol oynar.

Bu makalede, hediyelik eşya olarak satılan seramik objeler kent kimliği açısından incelenecektir. Örneklem olarak seramik üretimiyle ön planda olan Kütahya, Çanakkale, Bursa'nın İznik ve Nevşehir'in Avanos ilçeleri seçilmiştir. Bu kentlerde satılan hediyelik seramik objelerin neler olduğu, kent kimliğini ne kadar yansıttığı, satışı yapılan dükkân ya da mağazalardaki ürünlerin başka ülkeye, kültüre ya da kente ait olup olmadığı araştırılacaktır.

### 1. Hediyelik Seramik Objeler ve İznik Kent Kimliği

İznik şehir kimliği denince ilk akla gelen çini ve seramiklerdir. Yeşil Cami, İznik Ayasofya Cami, İznik çini fırınları ve atölyeleri gibi. Örneklerden hareketle kent, seramik tarihi ile ön planda olmakta, yapılan çini fırınları kazıları da bu fikri desteklemektedir. Bu yönüyle İznik'in çini ve seramik geçmişi şehir kimliğini öne çıkarmaktadır.

İznik 1331'de Orhan Gazi tarafından fethedildikten sonra, adını artarak duyuran bir Osmanlı çini ve seramik merkezi olmuştur. Bizanslılar zamanında da bir seramik merkezi olan İznik, Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli merkezi olarak 14. yy'den 18. yy'e kadar üstünlüğünü sürdürmüştür. İznik çini sanatının en parlak olduğu dönem 15.yy'den 17. yy'e kadar devam eder. 16.yüzyıldaki en parlak devrine gelene kadar sayıları 300'ü aşan çinicinin ürettiği çini ve seramikler öncelikle, Osmanlı Sarayı'nın ihtiyaçlarını karşılamıştır. Çok sayıdaki seramik atölyesi fonksiyonel birçok kap türünü de imal etmiştir (Satır, t.y.).

Bu dönemde üretilen çoğu ürünün İstanbul'daki saraylarda ve çeşitli yapılarda kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle İznik Çinisi halk sanatı değil saray sanatı olarak kabul edilmektedir (Altıntaş, 2015). Bu dönemde camilerin mihrapları, kubbeleri, minare ve portalları, türbe, medrese ve saraylar çinilerle donatılmıştır. Kullanılan hammaddeler, pişirim teknikleri, astarlar, boyalar, sırlar, zengin renk yelpazesi ve desenleriyle İznik çinileri karakteristik özelliklere sahiptir. Özgün motifleriyle ön planda olan çiniler, bahar dalları, laleler, karanfiller, çiçek motifleri, yelpaze yapraklar, ağaç dalları, salkımlar ve çeşitli rozetlerden meydana gelen desenlerle bezenmiştir. Dekoratif kuş figürlerinin yanı sıra tavşan, balık, geyik gibi hayvan betimlemeleri, neshi ve kûfi yazılar İznik çinilerinde işlenen başlıca konular olmuştur (Beyaz Müzayede, 2017).

17. yy'e kadar en parlak devrini yaşayan İznik çinileri, 18. yy'e gelindiğinde ekonomik nedenlerle kapanan atölyelerin, üretimleri tamamen durmuştur (Bayazıt & Işık, 2012). 300 yıl aradan sonra İznik çinisi 1980'li yıllarda Faik Kırımlı, Eşref Eroğlu, Rasih Kocaman ile tekrar gündeme gelmiş ve üretim çeşitli denemelerle beraber yeniden başlamıştır. 1993 yılında İznik Çini Vakfı'nın kurulması, 1995 yılında Uludağ Üniversitesi İznik Meslek Yüksekokulu'nun Seramik, Cam ve Çinicilik programının açılması ile İznik Çinisi tekrar canlanmıştır. 2002 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk medresesi olan Süleyman Paşa Medresesinin çini çarşısı haline getirilmesi, I. Murat Hamamı Çini Çarşısı, Nilüfer Hatun Çini Çarşısının açılarak buralarda ürünlerin satışlarının yapılması ile İznik Çini sanatı daha da canlanmıştır. Günümüzde ise bu sayı 120'ye yakındır (Altıntaş, 2015). İznik'te üretim daha çok butik atölyelerde yapılmaktadır. Bu atölyelerin çoğunda aynı zamanda satış da yapılmaktadır. Hem atölye hem de satış reyonlarında daha çok kolye, yüzük, bileklik, broş, kol düğmeleri ve küpeler gibi çini takılar göze çarpmaktadır (Görsel 1, 2). Takılar, kente gelen ziyaretçiler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Takılarla birlikte anahtarlıklar da satış reyonlarında oldukça sık görülmektedir (Görsel 3). Çini takılar üzerinde sıralı fırça dekoru ya da kabartma desenler bulunmaktadır.

**Görsel 1:** *Hediyelik Eşya Stantları, Nilüfer Hatun Çini Çarşısı, İznik*



Kaynak: (Ayfer Aydın, Diva Çini İznik, 2018)

**Görsel 2:** *Çini Desenli Kolye Uçları, Nilüfer Hatun Çini Çarşısı, İznik*



Kaynak: (Senanur Gündoğdu, İznik, 2018)

**Görsel 3:** Çini Desenli Anahtarlıklar, Nilüfer Hatun Çini Çarşısı, İznik



Kaynak: (Senanur Gündoğdu, İznik, 2018)

Gerek dekoratif amaçlı gerekse fonksiyonel amaçlı üretilen hediyelik ürünler dükkanlarda, mağazalarda çoğunlukla da çini çarşılarında bulunmaktadır. Ürün çeşitliliği oldukça geniş bir skalaya sahip İznik'teki hediyelik eşya stantlarında takılar ve anahtarlıklar dışında, ikili kahve setleri, kapaklı tabaklar (Görsel 4), şekerlikler, çeşitli ölçülerde çerçeveli ya da çerçevesiz karolar ve panolar, nihaleler (Görsel 5), vazolar, kaftanlar (Görsel 6), nar ve lale formu süs objeleri, çay ve kahve takımları, kedi, fil vb. çeşitli figürlü biblolar, çerezlikler, mumluk ve şamdanlar, askı topları, bereket ve nazarlık objeleri gibi yer almaktadır. Bu tür ürünler özgün çini desenleri ile bezenmiştir. Kentin bu manada kimliğini korumaya çalıştığı görülmektedir. Çini desenleri dışında İstanbul manzaralarının ele alındığı minyatür desenli panolar ve karolar da bulunmaktadır (Görsel 7).

**Görsel 4:** Hediyelik Seramik Ürünler, Nilüfer Hatun Çini Çarşısı, İznik



Kaynak: (Ayfer Aydın, Diva Çini İznik, 2018)

**Görsel 5:** Çini Desenli Nihale, İznik Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Senanur Gündoğdu Kişisel Arşiv, İznik, 2018)

**Görsel 6:** Çini Desenli Kaftan, İznik Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Senanur Gündoğdu Kişisel Arşiv, İznik, 2018)

**Görsel 7:** Minyatür Desenli Çini Karo, İznik Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Senanur Gündoğdu, Kişisel Arşiv, İznik, 2018)

## 2. Hediyelik Seramik Objeler ve Kütahya Kent Kimliği

Kütahya kent kimliğinin önemli göstergelerinden birisi hem gelenek hem de endüstride önemli payı olan çini ve seramiktir sanatıdır. Şehirdeki fabrikalar ve atölyeler bu geleneğin devamlılığında ve kent kimliğinin sürekliliğinde önemli yer tutar.

Kütahya tarih boyunca çinicilik merkezlerinden biri olmuştur. Osmanlı döneminde İznik'ten sonra en önemli seramik üretim merkezi olan Kütahya, çevresindeki zengin kil yatakları nedeniyle Frig, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde de yoğun biçimde seramik üretimine sahne olmuştur (Kütahya Çini ve Seramikleri, t.y.). Kent hem geleneksel üretimlerle hem de endüstriyel üretimler olarak günümüzde de bu sanatı yaşatmaktadır. Sanat olmasının yanında zanaat olarak da nitelikli özelliklere sahip olan Kütahya çinileri yöre halkına sosyal, ekonomik ve kültürel değerler kazandırmıştır. Çini üretiminde kullanılan çoğu hammaddenin, Kütahya ve civarında olması üretimi kolaylaştırmış ve uzun yıllar çiniciliğin sürdürülmesine olanak sağlamıştır (Bayazıt & Işık, 2012). Kütahya seramiklerinde çini çamuru ve sıraltı dekor tekniği benimsenmiştir. 18. yüzyılda Kütahya'da üretilen seramiklerde yeşil, kobalt, turkuaz ve kırmızının yanı sıra sarı ve mor gibi renkler de kullanılmıştır. Beyaz ya da krem renkli, beyaz astarlı, çoğunlukla şeffaf sırlı bu seramiklerde, stilize edilmiş bitkisel motifler, insan ve hayvan figürleri vb. betimlenmiştir. Üretilen formlar ise küçük tabaklar, fincanlar, mataralar, gülabdanlar, yüzey karoları ve askı toplarıdır (Beyaz Müzayede, 2017).

Çini denilince ilk akla gelen isimlerden olan Kütahya, bu özelliğini turizme de yansıtmaktadır. Kütahya'ya gelen turistlerin en çok tercih ettiği toprak ürünler genelde çiniler olmaktadır. Sahip olduğu renklerin diğer seramiklerden daha parlak oluşu, geleneksel duruşu ve kendine özgü motifleriyle çiniler daima odak noktası olmayı başarmış ve bu anlamda turizme de değerli katkılar sağlamıştır.

Turistik olarak satışa sunulan sayısız form bulunmaktadır. Hediyelik seramik objeler olarak, çeşitli boylarda vazolar, kapaklı ve şapkalı kavanoz ve vazolar (Görsel 8-9), gözyaşı vazoları, tabaklar, kaseler, ibrikler, nihaleler, şekerlikler, kandiller ve mumluklar kaplumbağa, tavus kuşu, kedi (Görsel 10), köpek, horoz, fil, kuş, pelikan (Görsel 11) gibi hayvan figürleri, küllükler, çerezlikler, rüzgargülü takımları, duvar saatleri (Görsel 12), şamdanlar, mumluklar, Alaaddin gaz lambaları (Görsel 13), kandiller, süs ve askı topları, halka formu mataralar, lale, nar ve kaftan formları, semazen bibloları, kolye, bileklik, yüzük küpe, kol düğmesi gibi çeşitli takılar, anahtarlıklar, çerçeveli çerçevesiz duvar panoları ve karolar, tabaklar, semazen biblolar, şekerlikler gibi ürünlerdir. Bu ürünler sıralı dekorlu olup, kabartma dekorlu ya da fırça dekorlu olduğu gibi hem kabartmalı hem de fırça dekorlu olduğu görülmektedir. Kütahya’da hediyelik eşyalar olarak canlı renklerle kabartma dekoru uygulanmış ürünlere sıklıkla rastlanmaktadır (Görsel 14). Bunların dışında güveç kapları ve testi gibi ürünler de yer almaktadır.

**Görsel 8:** Hediyelik Ürünler, Kütahya Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Buruk ve Hüznü Bir Gezi (2)/Kütahya Günleri, 2011)

**Görsel 9:** Çeşitli Çini Ürünler (Kaseler, İbrikler, Nihaleler, Vazolar, Şekerlikler, Kandiller ve Mumluklar), Kütahya Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

**Görsel 10:** *Çini Desenli Kedi Figürleri, Kütahya Promete Çini Atölyesi*



Kaynak: (Kütahya Promete Çini, t.y.)

**Görsel 11:** *Pelikan Formları, Kütahya Promete Çini Atölyesi*



Kaynak: (Oğuz Çini, t.y.)

**Görsel 12:** *Çini Desenli Duvar Saati*



Kaynak: (Oğuz Çini, t.y.)

**Görsel 13:** *Alaaddin Gaz Lambası, Kütahya Promete Çini Atölyesi*



Kaynak: (Kütahya Promete Çini) (t.y.)

**Görsel 14:** *Kütahya Kabartma Dekorlu Ürünler, Kütahya Çiniciler Çarşısı*



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

Bu ürünler çeşitli alışveriş merkezlerinde, Şehir terminallerinde, fabrikaların satış merkezlerinde, atölyelerde ve çiniciler çarşısında satılmaktadır (Görsel 15). Bu ürünlerin çoğunluğunun yapılan araştırma ve görüşmelerden hareketle Kütahya'da yapıp satıldığı anlaşılmıştır. Reyonlara dikkatli bakıldığında çeşitli illerden gelen ürünlerin yanı sıra, ithal olarak gelen ürünler de bulunmaktadır. Ancak bunlar kent kimliğini bastırarak boyutta değildir. Bu anlamda gerek Kütahya'da yapılan ürünler gerekse dışardan gelen ürünler Kütahya Seramik ve Çini pazarını oldukça canlandırmaktadır. Aşağıda birkaç örnekle bu ürünler Kent Kimliği açısından ele alınacaktır. Aşağıdaki Görsel 16'da görüldüğü üzere Kütahya Çiniciler Çarşısındaki stantlarda ithal olan ürünlere rastlanmaktadır. Pazara giren bu ürünlerin Uzak Doğuya ait olduğu görülmektedir (Görsel 17).

**Görsel 15:** *Hediyelik Seramik ve Çini Objeler, Kütahya Çiniciler Çarşısı*



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

**Görsel 16:** *Hediyelik Ürünler, Kütahya Çiniciler Çarşısı*



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)



**Görsel 17:** *Hediyelik Ürünler Detay*



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

Diğer şehirlerden getirilen ve Kütahya’da satılan ürünlere aşağıdaki Görsel 18’de yer alan ürün örnek olarak gösterebilir. Kütahya esnaflarından Çetin Çini Mağazası sahibi Nurhan Çetin, üzeri ajur dekorlu ve kabartma yazılı olan bu ürünlerin Çanakkale’ye ait olduğunu, orada üretildiğini söylemektedir. Bu ürünler tek pişirim yapılmış üzeri verniklenmiş ürünlerdir. Bu tür ürünlerin vernikli olması ürünlerin niteliğini düşürmektedir. Ayrıca, Çanakkale’ye özgü olması nedeniyle kent kimliğini yansıtmamaktadır. Bu ürünlerin dışında Kütahya’da çok renkli ve kabartmalı seramiklerin satışı oldukça sık görülmektedir. Bu tip dekorlu ürünlerin bazılarında özellikle dekoratif tabakların orta kısımlarında renkli fotoğraflar bulunmaktadır. Bu ürünler resimli tabak olarak isimlendirilmektedir (Görsel 19). Bu tip ürünlerin fotoğraf baskıları düşük derecede pişirilerek yapıldığı için seramik ürünün niteliğini düşürmektedir.

**Görsel 18:** *Çanakkale Yöresine Ait Seramik Ürünler, Kütahya Çiniciler Çarşısı*



Kaynak: (İlkay Keskin Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

**Görsel 19:** Çini Kabartma Dekorlu Resimli Tabaklar, Kütahya Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (İlkay Keskin Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

Stantlarda sıkça karşılaşılan diğer ürünler Görsel 20’de görüldüğü üzere porselen semaverlerdir. İlk bakışta Kütahya’ya ait olmadığı anlaşılmaktadır. Çetin Çini Mağazası sahibi Nurhan Çetin bu ürünlerin İstanbul’dan geldiğini söylemektedir (N. Çetin, kişisel iletişim, Kasım 10, 2018). Bu ürünler de kent kimliğini yansıtmamaktadır.

**Görsel 20:** Çeşitli Seramik Objeler, Porselen Semaverler, Kütahya Çiniciler Çarşısı



Kaynak: (Alper Çakır Kişisel Arşiv, Kütahya, 2018)

### 3. Hediyelik Seramik Objeler ve Çanakkale Kent Kimliği

Çanakkale’de seramik üretiminin varlığı 17. yy sonlarından itibaren olduğu bilinmektedir. Çanakkale 18.yy. ortasından 20.yy. başlarına kadar önemli bir seramik merkezi olmuştur. Çanakkale’nin adı Piri Reis’in denizcilik kitabı ‘Kitab-ı Bahriye’de (16.yy) Kale-i Sultaniye diye geçmektedir. 1836’da Çanakkale’yi gezen Helmuth von Moltke yazdığı seyahatnamesinde; “Türkler bu kasabaya burada çalışan birçok çömlekçi yüzünden ‘Çanakkalesi’ derler” demektedir. Dolayısıyla ‘Çanakkale’ adının da burada mevcut çanak çömlek yapımından geldiği bilinmektedir (Arda, t.y).

20. yüzyıla kadar kırmızı hamurlu seramik üretimi yapılmış. 18. yüzyılda sıralı boyama tekniğinde uygulanmış tabak, kâse, matara, tepsi, küp, testi, sürahi gibi kap formları üretilmiştir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi, kahverengi, yeşil, mangan moru, turuncu renklerle serbest boyama üslubunda bezeme yapılarak, renksiz, şeffaf sır kullanılmıştır. Renkli sır altına astar bezeme tekniği ile dekorlanmış tabaklarda, gemiler yanında camiler, köşkler, askeri toplar da betimlenmiştir. Çanakkale geç dönem seramikleri abartılı, üstün hayal gücünü yansıtan ürünlerdir. Bu dönemde testi gibi bazı kapların üst kısmı at, kuş başı şeklinde biçimlendirilmiştir. Bu formlar

at başlı ve kuş başlı veya aynalı testi olarak da isimlendirilmiştir. Bu testilerin gövdesine çeşitli kabartma motifler işlenmiştir (Fındık, 2002).

Bu bilgilerden hareketle Çanakkale şehri, tarihinde seramik geçmişi ile önemli bir yer edinmiştir. Günümüzde ise Çanakkale Seramik Fabrikasının şehirde bulunması, şehrin ekonomisine ve sanayisine destek vermektedir. Bu yönüyle de seramik, Çanakkale’de kent kimliği açısından önemlidir. Hediyelik seramik objeler pek çok yerde satılmaktadır. Bu yerlerden biri de Aynalı Çarşısıdır. Stantlara dikkatli bakıldığında seramik ürünlerin kullanım ve dekoratif amaçlı olduğu görülmektedir (Görsel 21). Çanakkale kent kimliği denildiğinde akla pek çok değer gelmektedir. İlk akla gelenler ise Truva Atı Çanakkale Şehitlik Abidesi, Seyit Onbaşı, Nusret Mayın Gemisi gibidir. Satış reyonlarında Çanakkale’yi hatırlatan bu konuların işlendiği minyatür objelerin örnekleri aşağıda bulunmaktadır (Görsel 22, 23). Bu ürünlerin bazıları alçı ve polyester gibi malzemeler ile yapılmıştır. Seramik olanların bir kısmı tek pişirim yapılmış üzeri sırsız olup, sonradan verniklenmiştir (Görsel 24). Bu durum ürünün niteliğini düşürmektedir.

**Görsel 21:** Çeşitli Seramik Objeler, Çanakkale Aynalı Çarşısı (Sol)

**Görsel 22:** Seramik Objeler Truva Atı, Çanakkale Aynalı Çarşısı (Sağ)



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, Çanakkale, 2018) (Sol)

Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, Çanakkale, 2018) (Sağ)

**Görsel 23:** Seyit Onbaşı Figürü, Alaaddin Lambası, Çanakkale Aynalı Çarşısı (Sol)

**Görsel 24:** Seramik Objeler, Çanakkale Aynalı Çarşısı Hediyelik Eşya Standı (Sağ)



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, Çanakkale, 2018) (Sol)

Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, Çanakkale, 2018) (Sağ)

Bu ürünlerden başka Çanakkale’ye yakın illerden gelmiş seramik objeler de bulunmaktadır. Kütahya’da yapılmış çok renkli kabartmalı ürünler stantlarda yer almıştır (Görsel 25, 26). Özellikle dekoratif tabakların tam ortasına şehrin değeri olan fotoğraflar yapıştırılmıştır (Görsel 27). Düşük nitelikli olan bu resimli ürünler, şehir kimliğini olumsuz etkilemektedir. Aynalı

Çarşı'da pek çok seramik ürün arasında akıtma dekorlu üzerinde Çanakkale yazılı kırmızı kilden üretilen çömlek ürünler de bulunmaktadır (Görsel 28).

**Görsel 25:** *Kütahya Çini Ürünleri, Çanakkale Aynalı Çarşı Hediyelik Eşya Standı*



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, 2018)

**Görsel 26:** *Kütahya Kabartma Dekorlu Çini Ürünler, Çanakkale Aynalı Çarşı Hediyelik Eşya Standı*



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, 2018)

**Görsel 27:** *Seramik Objeler, Çanakkale Aynalı Çarşı Hediyelik Eşya Standı*



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, 2018)

**Görsel 28:** *Seramik Objeler, Çanakkale Aynalı Çarşı Hediyelik Eşya Standı*

Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, 2018)

Aynalı Çarşı'nın dışında seramik hediyelik objeler çeşitli mağazalarda, dükkanlarda, atölyelerde ve merkezi konum olan kordondaki hediyelik eşya stantlarında satılmaktadır. Bunların dışında Çanakkale Belediyesi Anı Eşya ve Üretim Merkezinde de hediyelik ürünler bulunmaktadır. Satış reyonu kurulum aşamasında olan bu birimin henüz halka yönelik satışı bulunmamaktadır. Ancak bu girişimin hem hediyelik seramik objelerin daha kaliteli üretilmesi adına hem de kent kimliğinin seramik yönüyle öne çıkmasına destek vereceği düşünülmektedir. Bu merkezde bir çömlekçi ustasının yardımı ve seramik bölümünden mezun olan çalışanlarla birlikte hediyelik objeler üretilmektedir. Seramik kültürünün ve geleneğinin devamlılığı için orijinal seramik ürünlerin birebir kopyası yapılarak turistlerin kaliteli ürünler satın alması sağlanmaktadır. Böylece kentin kimliği korunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Seramik Araştırma Merkezi tarafından da orijinal Çanakkale seramiklerinin birebir kopyaları yapılmakta ve şehir merkezinde bulunan bir satış ofisinde satılmaktadır. Hem Çanakkale Belediyesi Seramik Anı Eşya ve Üretim Merkezinde hem de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Seramik Araştırma Merkezinde eski Çanakkale seramik formları üretilmektedir. Bunlar arasında at başlı, ördek başlı testiler Çanakkale kentinin karakteristik hediyelik objeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca kupalar, maşrapalar, mataralar, kaseler, sepet biçimli formlar, yelken dekorlu tabaklar, testiler, vazolar, küllükler, çerezlikler, su testileri gibi (Görsel 29, 30) çeşitli ürünlerde reyonlarda bulunmaktadır.

**Görsel 29:** *Çanakkale Belediyesi Seramik Anı Eşya ve Üretim Merkezinde Yapılan Ürünler*

Kaynak: (Çanakkale Belediyesi, t.y.)

**Görsel 30:** Hediyelik Seramik Objeler, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Seramik Araştırma Merkezi Satış Ofisi



Kaynak: (Derya Çakır Aslan Kişisel Arşiv, 2018)

#### 4. Hediyelik Seramik Objeler ve Avanos Kent Kimliği

Nevşehir iline bağlı Avanos ilçesi, çömlekçilik deyince bugün ilk akla gelen yerlerden biridir: belki de Göreme ve Ürgüp gibi turistik bir yöreye yakın olması nedeniyle çok tanınmıştır. Burada çanak çömlek yapımına Avanos'un kuruluşuyla birlikte 1202 yılında başladığı sanılmaktadır. Genellikle Hititler'den bu yana Avanos'ta çömlek yapıldığından bahsedilmektedir. 19. yüzyıl'da yaşamış olan Seyrani'nin de şöyle bir deyişi vardır. "Kör de bilir Avanos'un yolunu, Testi bardak kırığından bellidir" (Güner, 1988).

Geleneksel Avanos çömlekçiliğinde üretilen ürünler fonksiyonel amaçlıdır. Bunu, en iyi kaplara verilen isimlerden çıkarabiliriz. Çoğu kap içine ne koyulacaksa o adla adlandırılmıştır. Örneğin; turşu küpü, güveç, su testisi, peynir çömleği, çiçek saksısı gibi (İşçen, 2010).

Günümüzde Avanos çömlekçiliğinde satış dükkânlarında ve atölyelerde dikkati çeken en önemli özellik ürün çeşitliliğinin çok fazla olmasıdır. Bunun nedeni Kapadokya'ya gelen turist sayısı arttıkça büyük çaplı çömlek ve çini atölyelerinin sayısı artması ve alıcı kitlenin çinilere gösterdiği ilgi nedeniyle çeşit sunma zorunluluğunun doğmasıdır. Pazara yetişemeyen Avanoslu esnaflar, 1990 yılları itibariyle Kütahya'da yapılan çinilere yönelerek ürünleri getirip satmaya başlamıştır. Kütahya'dan çini ustaları aileleriyle beraber Avanos'a gelmiş büyük atölyelerde çalışmaya başlamışlardır. Bu durum Avanos'ta Kütahya çiniciliğinin başlamasına yol açmıştır. Gösteri ile üretim yapmak o dönemlerde Avanos atölyelerinde yeni bir gelenek olduğu için yörenin yerli çömlekçileri yeni teknikler öğrenmek amacıyla bu atölyelere gidip kendilerini geliştirmek için öğrenmek istemişlerdir (Gürpınar, 2012).

Avanos ilçe meydanında pek çok çömlekçi atölyesi mevcuttur. Bazılarında hem satış hem de üretim yapılmaktadır. Fonksiyonel kapların yanı sıra turizm faktörüyle birlikte desen odaklı üretimler yapıldığı görülmektedir. Reyonlarda çok miktarda Kütahya ve İznik ürünleri yer almaktadır (Görsel 31, 32). Görsel 33'de Kütahya ürünü kabartma dekorlu çini ürünler yer almaktadır. Örneklerden görüldüğü üzere Kütahya ve İznik çinilerinin reyonlarda çok miktarda olduğu görülmekte, ürünlerin Avanos'a özgü ürünlerin önüne geçecek şekilde yaygınlaştığı söylenebilir.

**Görsel 31:** *Çeşitli Seramik Objeler, Avanos Güray Çini Satış Merkezi*



Kaynak: (Güray Ceramic/atölyemiz, t.y.)

**Görsel 32:** *Çeşitli Seramik Objeler, Venessa Seramik Satış Merkezi, Avanos*



Kaynak: (venessaseramik.com/showroom, t.y.)

**Görsel 33:** *Hediyelik Seramik Objeler, Avanos*



Kaynak: (Ferit Cihat Sertkaya, Kişisel Arşiv, Avanos, 2018)

Avanos'taki atölyelerde çok çeşitli ürünler bulunmaktadır. Bunlar tabaklar, kaseler, halka formlu mataralar, vazolar, kavanozlar, sürahiler, karolar, kadehler, yemek setleri, çay bardakları, askı topları, çerezlikler, göz yaşı vazoları, anahtarlıklar, takılar, duvar süsleri, nar, lale, kaftan formları, nihaleler, bardak altlıkları, kupalar, mumluklar, kandiller vb. Bu ürünlerin çok çeşitli dekorlarla bezendiği görülmektedir. Avanos'a özgü desenler araştırıldığında Gürpınar'a göre; desenler, Bitkisel (İpek Deseni, Karanfil Deseni, Aile Deseni), Geometrik, Hitit ve Serbest Desen olmak üzere dört guruba ayrılmaktadır. Çömlekçi atölyelerinde ve satış yapılan mağazalarda bu desenlerin yanı sıra, Modern Desen, İznik Deseni, Minyatür Deseni, Kabartma Desen, Fresk Deseni, Dantel Deseni, vb. adlandırılan desen isimleri olduğu görülmektedir. Bu desen çeşitliliğinin dışında Avanos'a özgü formlarda da çeşitlilik bulunmaktadır. Adeta Avanos ile bilinen form halka formudur. Bunun dışında gaga ağızlı formlarda sıklıkla üretilmekte ve satılmaktadır (Gürpınar, 2012).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Avanoslu çömlekçilerin kent kimliğini öne çıkaracak nitelikte ürünler üretme yolunda örnek girişimleri bulunmaktadır. Aşağıdaki ürünler buna örnek gösterilebilir. Avanoslu çömlekçiler peri bacaları ile kendini gösteren Avanos'u seramikler üzerine resimlemişlerdir. (Görsel 34) Kente gelen turistler kente özgü olan bu desenli ürünlere talep göstermektedirler. Bu desenler Avanoslu çömlekçiler tarafından serbest ya da modern desen olarak adlandırılmaktadır. Avanos'ta sıklıkla üzerinde pek çok desenin işlendiği form halka formu ile gaga ağızlı formlardır (Görsel 35). Bu formlar bilindiği üzere Anadolu medeniyetleri Frig ve Hitit Uygarlığı buluntularında görülen formlardır.

**Görsel 34:** Peri Bacaları Konulu Serbest Desenli Seramik Tabak, Avanos



Kaynak: (<http://www.cappadociaceramic.com/urunler>, t.y.)

**Görsel 35:** Hayat Ağacı Desenli Halka Form, Venessa Seramik, Avanos



Kaynak: (<http://venessaseramik.com/showroom>, t.y.)



Avanos'a gelen turistlerin ve ziyaretçilerin sıklıkla tercih ettiği ürünlerden birisi de Hitit desenidir. Hitit Deseninin bisküvi bünye üzerine rapido ile yapıldığı ve sonradan üzerinin verniklendiği söylenmektedir. Renk ve kompozisyon itibarı ile Avanos'ta yapılan rapido tekniği Yunan Geometrik Dönem siyah ve kırmızı dekorlu seramiklerine benzemektedir (Görsel 36). Bu dekorların Avanos'a ilk girişini Avanos ustalarından Mustafa Noyan Yayla şöyle açıklamaktadır. ...Rapido tekniği rapido kalemı ile yapılmaktadır. Bu tekniği 1992 yılında İstanbul'dan Avanos'a gelen bir çift ilk defa uygulamışlardır. Timuçin ve Gonca Çakaloz, tekniğin esin kaynağını Yunan Geometrik Dönem seramiklerinden aldıklarını söylemişlerdi. İlk ürünler bisküvi pişirimi yapılan kırmızı bünye üzerine uygulandı. 1993 yılında seri üretime geçildi. Sonraki ustalar dekoru zemin boyası üzerine uygulamışlardır. Bu teknik Hitit Deseni olarak adlandırılmaktadır. Ancak günümüzde birçok usta bu deseni kendisine göre yeni desenler oluşturarak yaptıkları için eklektik Anadolu Medeniyetleri Motifleridir şeklinde adlandırabilirim. Rapido kalemı ile yapılan bu teknik üzerindeki dekor işi bitince verniklenmektedir. Bu teknik verniklendiği için ömrü de uzun olmamaktadır. Zamanla boya aşınmaktadır diye ifade etmektedir. Gülay Demirtaş ise bu Hitit Deseninin Anadolu kilim motiflerinden esinlenerek yapıldığını dile getirmektedir. Bu teknik Avanos'ta yaygın olarak satış reyonlarında yer almaktadır. Turistler tarafından çok tercih edilmektedir.

**Görsel 36:** Avanos Hitit Deseni Seramik Ürünler, Güray Seramik, Avanos



Kaynak: (<http://www.gurayceramic.com/atolyemiz.php>, t.y.)

Ancak son zamanlarda Avanoslu esnaflar Hitit dekorlarını Kütahya'da yaptırmaya başlamışlardır. Kütahya'da dekorlanan ürünlerin satışı hem Avanos'ta hem de Kütahya'da olmaktadır. Bunların dışında Avanos'a İznik ve Kütahya'dan satış için gelen ürünlerde bulunmaktadır. Bu durum farklı kentlere ait seramiklerin kent kimliğinin öne çıkmasında karışıklığa sebep olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen Avanos'a özgü desenlerin, ürünler üzerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bunlar içinde oldukça rağbet gören Aile Deseni yaygın olarak yapılmakta ve satılmaktadır. Merkezden başlayarak çizgisel bordürler arasına dizilen stilize yaprak ve buğday başakları bereketi sembolize etmektedir (Görsel 37). Sistematik şekilde dizilen çemberler arasındaki renkler, yapan ustaya bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu dekor Avanos'a özgüdür. Dekorun tarihi geçmişi 1990'a dayanmaktadır. Geçmişe eskilere dayanmayan bu dekoru Güray Seramik Atölye ortağı Gülay Demirtaş bu desenin ilk defa kendi atölyelerinde uygulanmaya başladığını ve tüm Avanoslu ustaların yaygın şekilde bu dekoru kullandıklarını ifade etmiştir. Her bir halkanın aile jenerasyonunu anlattığını söylemiştir (G. Demirtaş, kişisel iletişim, Kasım 12, 2018). Bu ve buna benzer Avanos'a özgü diğer dekorların yapılması, satılması ve kullanımının yaygınlaşması Avanos'un kent kimliğine katkı sağlamaktadır. Bunun dışında ipek deseni, kabartma deseni (Görsel 38) dantel desen, geometrik desenlerde Avanos'ta çok yaygın olarak çömlekçiler tarafından uygulanmaktadır. Fresk desenleri de Avanos'taki birçok atölyede uygulanmakta ve hediyelik olarak satılmaktadır (Görsel 39).

**Görsel 37:** *Aile Deseni, Güray Müze, Avanos*



Kaynak: (Gülay Demirtaş Kişisel Arşiv, Avanos, 2018)

**Görsel 38:** *Kabartma Deseni, Güray Müze, Avanos*



Kaynak: (Gülay Demirtaş Kişisel Arşiv, Avanos, 2018)

**Görsel 39:** *Fresk Desenli Tabak, Güray Seramik, Avanos*



Kaynak: (<http://www.gurayceramic.com/urun/711/p-fr002>, t.y.)

## 5. Sonuç

Seçilen şehirlerin tarihi geçmişlerinde seramik kültürünün çok eskilere dayandığı, günümüzde bu kültürün devam ettirildiği ve bu durumun kent kimliğine katkı sağladığı söylenebilir. Bu şehirlerde hala bu geleneğin devam ettirilmesi kentler için bir bilinç göstergesidir. Başta ekonomi olmak üzere şehrin tanınması ve kültürün korunması açısından önemlidir.

Araştırma yapılan şehirlerde hediyelik seramik obje olarak satılan ürünlerin, el sanatları çarşılarında, çiniciler çarşısında, çömlekçi ve seramik atölyelerinde, kapalı çarşılarda, hediyelik eşya satan muhtelif dükkanlarda, terminal ve otogarlar gibi çeşitli yerlerde satıldığı görülmektedir. Hediyelik seramik objeler olarak, tabaklar, vazolar, nihaleler, bardak altlıkları, nar, lale, kaftan ve çeşitli hayvan figürleri, kadehler, kaseler, vazolar, mataralar, kupalar, takılar gibi çeşitli ürünlerin satışa sunulduğu görülmüştür.

Bazı şehirlerde farklı ülkelere ve kültürlere ait ürünlerin kent kimliğini bastırarak şekilde satış reyonlarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Kütahya kentinin, tarihi birikimi ve sanayisinden aldığı destek ile üretim konusunda diğer şehirlerin pazarına destek sağladığı görülmektedir. Bundan dolayı Kütahya üretimi birçok ürünün, diğer kentlerde de sıklıkla görüldüğü ve diğer kentlerin kimliği ile iç içe geçmeye başladığı, bu ürünlerin kent kimliği açısından ayırt edilemeyecek kadar kentliye aşına geldiği de söylenebilir. Bu durum, yeni bir problem olarak kabul edilmeli, kent kimliğini korumak için yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve pazarın bilinç düzeyini yükseltecek çeşitli tedbirler alınmalıdır. Hediyelik seramik objelerin üretimi Çanakkale Belediyesi'nin ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin kent kimliğini öne çıkaracak şekilde yaptıkları girişimler, bu tedbirler arasında sayılabilir. Diğer kentlerin de benzer şekilde çeşitli girişimlerde bulunmalarının kent kimliğinin korunmasına fayda sağlayacağı söylenebilir.

## Kaynakça

- Aktaş, İ. (2009). Kent kimliği. <http://www.haber7.com/yazarlar/ihsan-aktas/402431-kent-kimligi> adresinden erişildi.
- Altıntaş, Y. (2015). Toprağa hayat veren kadın: Senanur Gündoğdu. <http://www.kadinmag.net/topraga-hayat-veren-kadin-senanur-gundogdu.html> adresinden erişildi.
- Arda, E. (t.y.). Geleneksel Çanakkale seramiklerinde at başlı testiler. <http://www.ergunarda.com/makaleler/atbaslitesti.pdf> adresinden erişildi.
- Bayazit, M., & Işık, İ. (2012). Geçmişten güzüümüze çini sanatı ve Kütahya çiniciliği. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 891 – 898.
- Beyaz müzayede. (2017). <http://www.beyazart.com/img/catalogs/5K2.BeyazMuzayedeKatalog1.pdf> adresinden erişildi.
- Cappadocia ceramic.(t.y.). <http://www.cappadociaceramic.com/urunler> adresinden erişildi.
- Çanakkale belediyesi. (t.y.). <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/3909/canakkale-seramigi-aniesya-ve-uretim-merkezi/> adresinden erişildi.
- Fındık, Ö. N. (2002). Osmanlı devri seramik sanatı. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (C.12, ss. 375 – 384). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Guray ceramic. (t.y.). <http://www.gurayceramic.com/urun/711/p-fi002> adresinden erişildi.
- Güner, G. (1988). *Anadolu'da yaşamakta olan ilkel çömlekçilik*. İstanbul: Grafik Sanatlar Matbaacılık.

- Güray seramik atölyemiz. (t.y.). <http://www.gurayceramic.com/atolyemiz.php> adresinden erişildi.
- Gürpınar, D. Ş. (2012). *Avanos çiniciliğinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşçen, Y. (2010). Avanosta çömlekçilik. <http://www.cappadociaexplorer.com/detay.php?id=348&cid=176> adresinden erişildi.
- Kiper, P. (2013). Kent kimliğinin korunmasında planlamanın rolü. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2, 69 – 73.
- Kütahya çini ve seramikleri. (t.y.). <https://www.peramuzesi.org.tr/Sergi/Kutahya-Cini-ve-Seramikleri/79> adresinden erişildi.
- Kütahya promete çini figürler. (t.y.). <https://prometeart.com/tr/promete-cini-atolyesi-kucuk-sevimli-canli-figurleri> adresinden erişildi.
- Kütahya promete çini kandiller. (t.y.). <https://prometeart.com/tr/promete-cini-atolyesi-kandiller> adresinden erişildi.
- Kütahya promete çini küçük alaaddin. (t.y.). <https://prometeart.com/tr/promete-cini-atolyesi-kucuk-alaaddin-lambalar> adresinden erişildi.
- Mola, N. (2011). Buruk ve hüzünlü bir gezi 2/ Kütahya günleri. <http://www.necmimola.com/gezilerim/buruk-ve-huzunlu-bir-gezi2-kutahya-gunleri/> adresinden erişildi.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre- kent imajı- kent kimliği- kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 26, 275-293.
- Oğuz çini kaftan. (t.y.). <https://www.oguzcinikutahya.com/Oguz-Cini-15CM-DANTEL-CINI-KAFTAN,PR-465.html> adresinden erişildi.
- Oğuz çini pelikan. (t.y.). <https://www.oguzcinikutahya.com/Turkuaz-Cini-Pelikan-Seti,PR-2789.html> adresinden erişildi.
- Oğuz çini. (t.y.). <https://www.oguzcinikutahya.com/Oguz-Cini-5-CM-10-CM-VE-19-CM-UCLU-SEMAZEN-TAKIMI,PR-539.html> adresinden erişildi.
- Satır, S. (t.y.). Türk kültüründe İznik çinilerinin önemi ve güncel değerlendirilmesi. <https://docplayer.biz.tr/4188677-Turk-kulturunde-iznik-cinilerinin-onemi-ve-guncel-degerlendirilmesi.html> adresinden erişildi.
- Tanrısevdi, A., & Kurnaz, A. H. (2018). Hediyelik eşya satın alma davranışında kültürel özellikler: Hediyelik eşya satıcıları açısından bir inceleme. *Aydın Adnan Menderes University Journal of Travel and Tourism Research*, 13, 1-18.
- Venessa seramik/showroom. (t.y.). <http://venessaseramik.com/showroom> adresinden erişildi.